

Η ποίηση της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς

Για τη μεταπολεμική ποίηση

Η μεταπολεμική νεοελληνική λογοτεχνία περιλαμβάνει ποιητές και πεζογράφους που άρχισαν να δημοσιεύουν έργα τους μέσα στην Κατοχή και, κυρίως, το χρονικό διάστημα 1944-1967· την εποχή, δηλαδή, που η χώρα μας σημαδεύεται από τον εμφύλιο πόλεμο (1945-1949) και τη δικτατορία των συνταγματαρχών (21η Απριλίου 1967). Οι λογοτέχνες, ιδιαίτερα της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς, ήταν έφηβοι ή νεαροί στην Κατοχή, εντάχτηκαν σε αντιστασιακές οργανώσεις και έζησαν την οδυνηρή εμπειρία της εμφύλιας διαμάχης. Οι περισσότεροι από αυτούς ανήκαν στο αριστερό κίνημα και υποστήριζαν με θέρμη τα ιδανικά της ελευθερίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης. Η ήττα, όμως, του 1949 σήμανε την καταδίωξη χιλιάδων αριστερών. Οι συνέπειες είναι γνωστές· πολλοί κατέφυγαν ως πολιτικοί πρόσφυγες στις σοσιαλιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, άλλοι αυτοεξορίστηκαν σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης και όσοι έμειναν κυνηγήθηκαν, βασανίστηκαν, πέρασαν από στρατοδικεία, καταδικάστηκαν σε θάνατο ή εξορίστηκαν. Οι περισσότεροι από τους λογοτέχνες έμειναν στην Ελλάδα και έζησαν, ακόμη και ως μελλοθάνατοι, τα επακόλουθα του διχασμού.

Τα βιώματα της συνεχούς απειλής, του φόβου, των διαφύσεων, της ανασφάλειας τα αναδιηγούνται στην ποίησή τους σχεδόν όλοι οι ποιητές της γενιάς αυτής, ωσάν να πρόκειται για το τραύμα ενός και μόνον οργανισμού. Γι' αυτό, όπως παρατηρεί ο Λίνος Πολίτης, υπάρχει «ενιαία ποιητική φωνή και ενότητα ποιητικών θεμάτων». Η τρυφερή ματιά για τον απλό άνθρωπο, η προσήλωση στην αλήθεια, ο ψυχικός και πνευματικός δεσμός με τον χώρο είναι κοινά χαρακτηριστικά στην ποίηση της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς· περισσότερο, εν τούτοις, από κάθε άλλη φορά, στη γενιά αυτή οι αντιφατικές καταστάσεις της καθημερινότητας, οι ιδεολογικές πληγές, η σωματική εξάθλιωση και η εσωτερική «ρημαγή» δημιούργησαν γόνιμο έδαφος, για να καλλιεργηθεί η λεπτή ειρωνεία· που αποδείχτηκε, τελικά, και ένας τρόπος επιβίωσης...

Νίκος Εγγονόπουλος, Εμφύλιος

Πρόσωπα

Η δραματική ατμόσφαιρα του πολέμου και οι ατελείωτες πορείες των στρατιωτών έρχονται σε αντίθεση με τις μνήμες του ποιητή, από αγαπημένα πρόσωπα, που ζουν στο ασφαλές περιβάλλον της πόλης. Ωστόσο το όραμα ενός ειρηνικού κόσμου επιστρέφει συνέχεια...

Μούσιεψε πάλι το πρόσωπο της γης.
Περπατώντας
στη λάσπη ως το γόνατο ως την κοιλιά
πλαγιάζοντας για λίγο
σ' έρημες εκκλησιές σ' αδειανά σχολεία
και πάλι ξεινώνοντας
πριν πλύνει η αυγή τα μάτια της.

Άγρια ποτάμια κατεβαίνουν
που πρέπει να περάσουμε
κι εσύ νιαζόσουν για τις γλάστρες
που έμεναν απότιστες
κι ανησυχούσες πότε πια θα βρέξει
και τα λουλούδια που πέταξες στο ρέμα –
δεν κάνει, έλεγες, να μένουν στο δωμάτιο
την ώρα του ύπνου.
Στα μέρη ετούτα
δεν έχει ούτε ένα γεφύρι ορθό
κι αν τώρα η βροχή χτυπάει τα τζάμια σου
εδώ χτυπάει τα πρόσωπά μας.

Περάσαμε χιλιάδες
σημαδεύοντας το πρόσωπο της γης μ' αρβύλες*.
Πού να μας ξέρουν έναν – ένα τα παιδιά των χωριών.
Τρέχουν για λίγο πίσω μας και τραγουδούν μαζί μας
ως να χαθούμε πάλι στα δέντρα.

Κάποτε θ' ανοίξουν τα σχολεία
Οι κρύες αίθουσες
μικρή Ρηνιώ
με τα ξυλοπάπουτσά σου.

Όρα ν' ανοίξω το χέρι μου
ν' αφήσω να χυθεί
αυτή η φουχτιά το χώμα
στο ατέλειωτο πρόσωπο της γης.

Θωμάς Φανουράκης, Δοκάρια με γλάστρα

Τίτος Πατρικίος, *Ποιήματα*, Ι.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

αρβύλες: τα στρατιωτικά υποδήματα (τα Timberland, της εποχής 1940-1950)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σε ποιες περιπτώσεις, στο κείμενο, η λέξη «πρόσωπο» έχει κυριολεκτική και σε ποιες μεταφορική σημασία;
2. Ποια από τα «πραγματικά» πρόσωπα ανήκουν σε ομάδες ή σε σύνολα και ποια αναφέρονται ως άτομα;
3. Ανάμεσα σε ποια πρόσωπα βρίσκεται ο ποιητής; Τι ιδιότητα έχουν αυτός και η ομάδα του; Από πού την αναγνωρίζουμε;
4. Τι σημαίνουν οι εξής στίχοι:
 - α) «Μούσκεψε πάλι το πρόσωπο της γης»,
 - β) «πριν πλύνει η αυγή τα μάτια της» και
 - γ) « ... σημαδεύοντας το πρόσωπο της γης μ' αρβύλες»

Ποια σχέση έχουν ο ποιητής και η ομάδα του με τις καταστάσεις που υπονοούν οι στίχοι;
5. Περιγράψτε το περιβάλλον και τις συνθήκες όπου ζουν ο ποιητής και οι σύντροφοί του.
6. Τι συμβαίνει στις περιοχές αυτές; Βρείτε τις φράσεις που υποδηλώνουν στο κείμενο αυτήν την κατάσταση.
7. Συγκρίνετε τα άτομα στα οποία αναφέρεται ο ποιητής προσωπικά. Ποια ηλικία έχει και πού ζει το καθένα από αυτά; Ποια είναι η οικονομική τους κατάσταση και ποια είναι τα ενδιαφέροντά τους;
8. Ποιο πρόσωπο εμπνέει στον ποιητή την ελπίδα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας, λαμβάνοντας υπόψη σας και το όνομα του προσώπου αυτού.
9. Ποιο πρόσωπο, αντίθετα, φαίνεται να μη ζει και να μη συγκινείται από τις καταστάσεις που περιγράφει ο ποιητής; Πώς αντιμετωπίζεται αυτό στο κείμενο; Ποιες αντιφάσεις ως προς τον χαρακτήρα του προσώπου αυτού αναφέρει ο ποιητής και ποιες αντιθέσεις προσέχει ο αναγνώστης; Ποια άποψη διαμορφώνει, τελικά;
10. Ποιες σκηνές του ποιήματος αλλάζουν την ψυχική διάθεση του ποιητή; Γιατί;
11. Ποιοι στίχοι του ποιήματος εκφράζουν την ευχή του ποιητή για έναν καλύτερο κόσμο;
12. Γιατί χαρακτηρίζεται το «πρόσωπο» της γης «ατέλειωτο»;
13. Προσέξτε τους παρακάτω στίχους:
 - α) «κι αν τώρα η βροχή χτυπάει τα τζάμια σου
εδώ χτυπάει τα πρόσωπά μας» και
 - β) «Κάποτε θ' ανοίξουν τα σχολεία
οι κρύες αίθουσες ...
Ωρα ν' ανοίξω το χέρι μου
ν' αφήσω να χυθεί
αυτή η φουχτιά το χώμα ...»

Τι παρατηρείτε ως προς τη χρήση, τη λειτουργία και τη σημασία που αποκτούν τα ρήματα;
14. Πώς κρίνετε τον τίτλο του ποιήματος; Ανταποκρίνεται στο περιεχόμενό του; Αν ναι, γιατί; Υπάρχουν σημεία του κειμένου, που εσείς δεν θα σκεφτόσασταν να συμπεριλάβετε στα «Πρόσωπα» του τίτλου; Ποια θα μπορούσαν να είναι αυτά και ποια εντύπωση σας προκαλούν; Ποιο πρόσωπο του ποιήματος δεν ταιριάζει με τα υπόλοιπα;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες: η πρώτη ομάδα θα μεταγράψει το ποίημα σε θεατρικό μονόλογο, που θ' ακούγεται από το ραδιόφωνο, η δεύτερη θα γράψει μια επιστολή, που θα απευθύνεται στην «κυρία με τις γλάστρες» και θα στηρίζεται στις πληροφορίες του κειμένου, και η τρίτη θα μετατρέψει το ποίημα σε σκηνές σεναρίου ταινίας μικρού μήκους.
Προσέξτε τα εξής:
α) τη σχέση των προσώπων με τους χώρους στους οποίους ζουν και με τις καταστάσεις που βιώνουν
β) τις οπτικές και ακουστικές εικόνες που λειτουργούν σαν να είναι σκηνικές οδηγίες
γ) τον χαρακτήρα του αφηγητή (ή του ποιητή).
2. Διαβάστε από το βιβλίο *Ιστοριοδρομίες* για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την Αντίσταση στον ελλαδικό χώρο· προσπαθήστε να βρείτε στο χάρτη της Ελλάδας τις περιοχές στις οποίες, πιθανόν, κινήθηκε η ομάδα που εκπροσωπεί ο ποιητής.
3. Βρείτε λογοτεχνικά κείμενα ή μαρτυρίες ανθρώπων με παρόμοιες εμπειρίες και συζητήστε στο μάθημα για την προσφορά και την τύχη των «χιλιάδων» στρατιωτών σ' ένα πόλεμο. Πώς βλέπουν τη ζωή μετά από μια τέτοια δοκιμασία; Ποιες αξίες τονίζονται στα κείμενα με αυτό το περιεχόμενο;
4. Στον μύθο της Ελένης έγινε λόγος για το ομώνυμο ποίημα του Γιώργου Σεφέρη και τη στάση του Τεύκρου απέναντι στον πόλεμο· ποιες διαφορές εντοπίζετε στο κείμενο αυτό; Συζητήστε τα συμπεράσματά σας και σε σχέση με τα βιογραφικά σημειώματα των δημιουργών.
5. Βρείτε από εφημερίδες, περιοδικά ή βιβλία ρεπορτάζ και φωτογραφίες από περιοχές όπου γίνονται σήμερα πόλεμοι. Ξεχωρίστε περιγραφές, αφηγήσεις ή φωτογραφίες δίπλα στις οποίες θα μπορούσατε να χρησιμοποιήσετε ως πλαγιότιτλους ή λεζάντες κάποιους στίχους του ποιήματος. Τι σημαίνει αυτό για το ποίημα;

Ευθύμης Παπαδημητρίου, Τοπίο της Αττικής

Στο παιδί μου

Στον σύγχρονο κόσμο που απογοητεύει το παιδί, ο πατέρας βρίσκει τον δικό του τρόπο να του λέει την αλήθεια και να διατηρεί τη σχέση μαζί του ζωντανή.

Στο παιδί μου δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια

Και του μιλούσανε για Δράκους και για το πιστό σκυλί
Για τα ταξίδια της Πεντάμορφης και για τον άγριο λύκο

Μα στο παιδί μου δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια

Τώρα, τα βράδια, κάθομαι και του μιλώ
Λέω το σκύλο σκύλο, το λύκο λύκο, το σκοτάδι σκοτάδι,
Του δείχνω με το χέρι τους κακούς, του μαθαίνω
Ονόματα σαν προσευχές, του τραγουδώ τους νεκρούς μας.

Α, φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα παιδιά.

Μανόλη Αναγνωστάκης, *Τα Ποιήματα*.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιος μιλά στο ποίημα και τι διαπιστώνει;
2. Ποια φανταστικά «πρόσωπα» αναφέρονται και από ποια κείμενα προέρχονται, γενικά;
3. Σε ποιο χρόνο δίνονται τα ρήματα που δηλώνουν την επικοινωνία με τα «πρόσωπα» αυτά; Τι σημαίνει η επιλογή του; Που μπορεί να βρισκόταν ο εκφωνητής του ποιήματος;
4. Με τι αποφασίζει να αντικαταστήσει τα παραμύθια ο πατέρας; Ποιον ρόλο αναλαμβάνει; Πώς δηλώνει ως εκφωνητής του ποιήματος την αλλαγή; (Προσέξτε το επίρρημα και τον χρόνο των ρημάτων).
5. Τι σημαίνει ο στίχος «λέω το σκύλο σκύλο, το λύκο λύκο, το σκοτάδι σκοτάδι»;
6. Για ποιους και ποιους μιλά ο ποιητής στον γιο του και με ποιες φράσεις δηλώνει την εκτίμησή του γι' αυτούς; Τι παρατηρείτε ως προς την ποιότητα των διαθέσεών του;
7. Ποιες σημασίες έχει η λέξη «παραμύθι» στο κείμενο; Ποιον ρόλο παίζει σ' αυτό ο τελευταίος στίχος;
8. Βρείτε τη βασική αντίθεση πάνω στην οποία θεμελιώνεται το κείμενο.
9. Συζητήστε για τη λειτουργία του επαναλαμβανόμενου στίχου.
10. Τι παρατηρείτε ως προς την ένταση που δημιουργείται στους παρακάτω στίχους:

«...του μαθαίνω

Ονόματα σαν προσευχές, του τραγουδώ τους νεκρούς μας.

Α, φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα παιδιά.»

Ποια είναι η γνώμη σας για το συμπέρασμα του ποιητή;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Χωριστείτε σε τέσσερις ομάδες· κάθε ομάδα θα μελετήσει το παραμύθι με τον πρωταγωνιστή που αναφέρεται στο ποίημα. Τι μπορεί να ενοχλεί το παιδί και τον πατέρα στο κάθε παραμύθι; Συζητήστε μεταξύ σας αν έχουν δίκιο ή άδικο, δικαιολογώντας την απάντησή σας. (Η εισαγωγή στη μεταπολεμική ποίηση θα σας βοηθήσει).
2. Ποια προβλήματα προκαλεί η άποψη του πατέρα για το παραμύθι; Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη σας τα εξής για το παραμύθι:
 - α) ότι προέρχεται από τον κόσμο της παράδοσης και ότι σ' αυτό και στις στις αξίες του στηρίζονται οι άνθρωποι της κοινότητας,
 - β) ότι έχει συναρπαστική πλοκή,
 - γ) ότι κινείται μέσα στον κόσμο της φαντασίας, όπου όλα τα όντα μπορούν να σιέφτονται, να αισθάνονται, να μιλούν κλπ. Πού βρίσκεται η ισορροπία της εκτίμησης των παραμυθιών, κατά τη γνώμη σας;

Επίπλωση

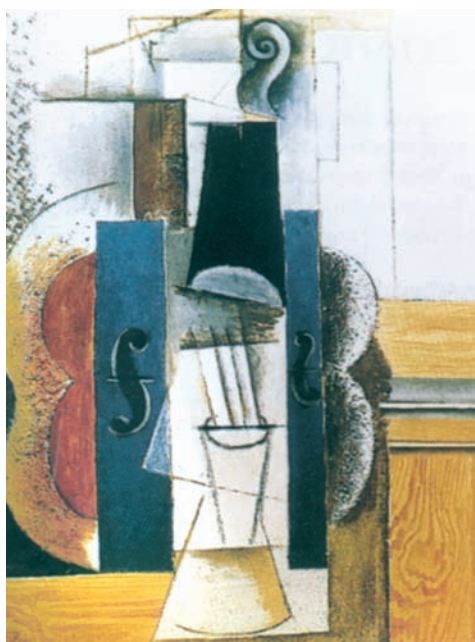
Στις δυσκολίες της προσαρμογής στην ξένη χώρα ο ήρωας του ποιήματος αναζητά μέσα από την τέχνη και τις αναμνήσεις του να γεμίσει το κενό...

Γιάννης Μόραλης, Το τραπέζι

Για να γεμίσει το άδειο, χωρίς παράθυρο, δωμάτιό του
αγόρασε αντίγραφα τριών έργων
γνωστού ζωγράφου αυτής εδώ της ξένης χώρας
(ένα τραπέζι, δυο καρέκλες, ένα γύψινο κεφάλι
ένα βιολί, μια στάμνα) και το βράδι
ξαπλωμένος στις ασκούπιστες σανίδες
με κλειστά τα μάτια
μπορούσε κι άκουγε το φλοίσβο των μακρινών κυμάτων
ένιωθε την αρμύρα των φυκιών
φερμένη απ' τα νησιά του Αιγαίου. Η αύρα
έμπαινε απ' τ' αντίγραφα που κρέμασε στους τοίχους
από τους τρεις ορθάνοιχτους κυβιστικούς του πίνακες.

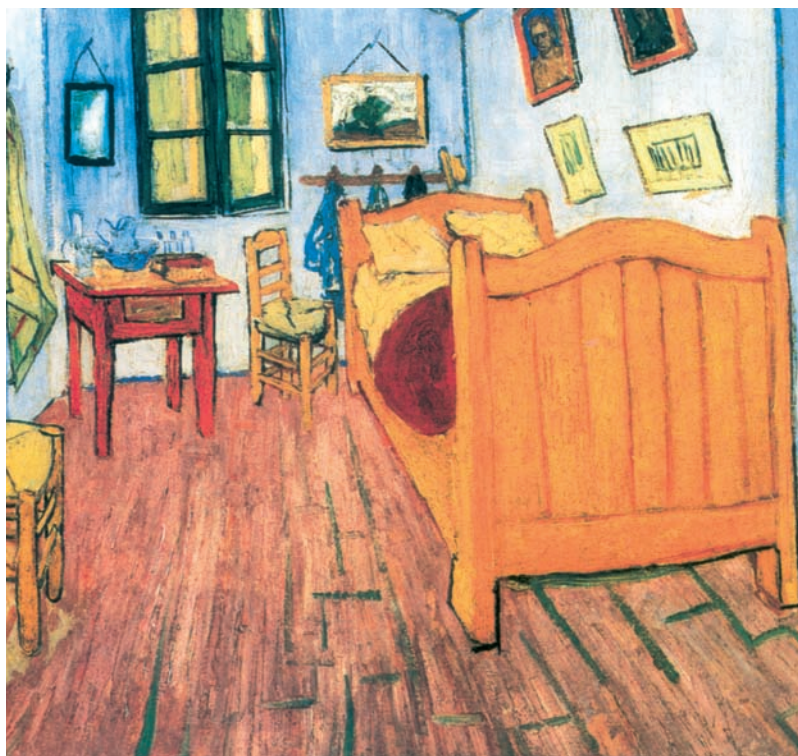
Άρης Αλεξάνδρου, *Ποιήματα (1941-1974)*.

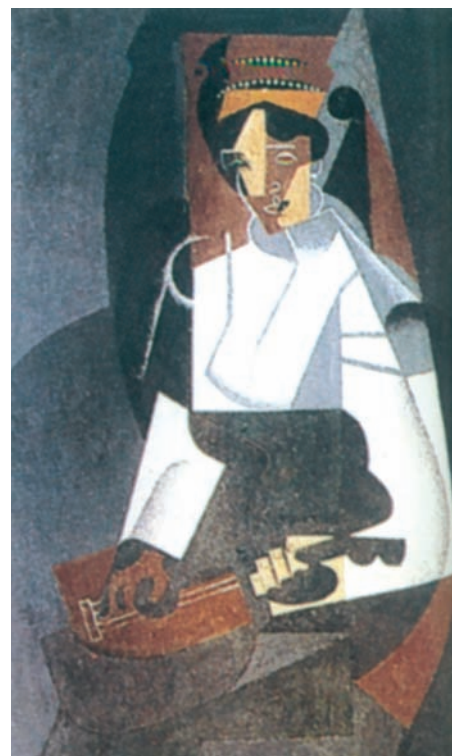
142 Πικάσο, Βιολί Κρεμασμένο στον Τοίχο

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πώς ήταν το δωμάτιο που νοίκιασε ο «ήρωας» του ποιήματος στην ξένη χώρα; Τι έφερε μαζί του;
2. Τι αγόρασε για να το γεμίσει; Ποια αντικείμενα έχουν σχέση με το νοικοκυριό και ποια με τη διακόσμηση του δωματίου;
3. Ποιες πληροφορίες μάς δίνονται για τους πίνακες στους στίχους 2-3;
4. Τι έκανε τα βράδια;
5. Ποιες εικόνες, ποια γεύση και ποιους ήχους νιώθει ξανά, καθώς κλείνει τα μάτια; Από πού προέρχονται όλα αυτά;
6. Αφού μελετήσετε τους τρεις τελευταίους στίχους του ποιήματος, και τις πληροφορίες για τον κυβισμό, απαντήστε στις εξής ερωτήσεις: α) Γιατί πιστεύετε ότι διάλεξε αυτούς τους πίνακες ο «ήρωας» του ποιήματος; β) Τι αισθάνεται, όταν φέρνει στο νου του τις εικόνες από τα νησιά του Αιγαίου;

Βαν Γκογκ, Το δωμάτιο του Βαν Γκογκ στο Αρλ

Γκιρίς, Γυναίκα με Μαντολίνο

Κυβισμός: Καλλιτεχνική τάση που εμφανίστηκε στη Γαλλία κατά τις αρχές του 20^{ου} αι. και χαρακτηρίζεται από την αφαιρετική αναγωγή του πραγματικού σε βασικά σχήματα σε όγκους. Προσπαθεί, δηλ., να μετατρέψει κάθε αντικείμενο ή επιφάνεια του χώρου στα γνωστά γεωμετρικά σχήματα και όγκους με μια έντονη αφαίρεση. Κυριότεροι εκπρόσωποι (Πικάσο, Μπραί, Γκιρίς).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Τι υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε για τον «ήρωα» του ποιήματος;
2. Πώς νιώθει κανείς, όταν πρέπει να εγκατασταθεί σε μια ξένη χώρα;
3. Προσπαθήστε να αποδώσετε, με σχέδιο ή κολλάζ, το δωμάτιο, όπως περιγράφεται στο ποίημα. Ποια βασικά χαρακτηριστικά τους κυβισμού θα χρησιμοποιούσατε;
4. Παρατηρήστε προσεκτικά τους πίνακες (Βαν Γκόγκ: *Το δωμάτιο του ζωγράφου στο Αρλ*, Γκιρίς, *Η γυναίκα με το μαντολίνο*, Πικάσο, *Βιολί στο Artbook Picasso*, εκδ. Electa Ημερησία). Τι σας θυμίζουν σε σχέση με το ποίημα του Άρη Αλεξάνδρου; Διαλέξτε στίχους από το ποίημα που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως λεζάντες στους πίνακες αυτούς.